

Aleksander Hejza
WSP w Bydgoszczy

WYKORZYSTANIE CEREMONIAŁU SZKOLNEGO W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA POSTAW PATRIOTYCZNO- OBRONNYCH UCZNIÓW

Proces wychowania młodego pokolenia, przygotowania go do aktywnego i sprawnego uczestnictwa w życiu społecznym może przebiegać w różnych środowiskach: w rodzinie, szkole, kościele, organizacjach młodzieżowych czy placówkach pozaszkolnych. Aby proces ten był sprawny, zawsze musi być planowy i systematyczny, świadomy i kontrolowany, a stosowane w nim formy, metody i środki oddziaływania wychowawczego dostosowane do wieku, stopnia rozwoju intelektualnego i moralnego oraz warunków, w jakich rozwija się młodzież.

Najczęściej traktuje się wychowanie jako świadomie zorganizowaną działalność społeczną, której celem jest wywołanie zamierzonych zmian w osobowości człowieka. Przy czym zmiany te obejmują zarówno stronę poznawczo-instrumentalną - związaną z poznaniem rzeczywistości i umiejętności oddziaływania na nią, jak i stronę aksjologiczną - polegającą na kształtowaniu określonego stosunku wychowanka do świata i ludzi, jego przekonań i postaw, układu wartości i celu życia¹. Zasadniczymi elementami procesu wychowania są:

- cele i zadania wychowawcze stawiane przed społeczeństwem, szkołą i innymi organizacjami i instytucjami wychowawczymi,
- podmioty wychowania - wychowawczy i wychowankowie, wzajemnie na siebie oddziałujące,

- treści, zasady, metody, formy i środki oddziaływania wychowawczego, środowisko społeczno-materialne procesu wychowania,
- efekty wychowania - określone poglądy, postawy i zachowania.

Rezultaty tak rozumianego wychowania kształtują się pod wpływem:

- świadomego i celowego oddziaływania odpowiedzialnych za tę działalność osób i instytucji (rodziców, nauczycieli, kolegów, szkoły, organizacji itp.),
- systemu równoległego oddziaływania, szczególnie instytucji pozaszkolnych i odpowiednio zorganizowanej działalności środków masowej informacji,
- wzmożonego wysiłku jednostki nad kształtowaniem własnej osobowości².

Zasadniczą właściwością człowieka, jego osobowości jest naturalna tendencja do uzewnętrzniania się. W strukturze osobowości postawy stanowią jeden z głównych jej elementów regulujących stosunek człowieka do otoczenia - są one istotnym wyznacznikiem jego zachowania się.

Postawa wyraża pewien względnie stały stosunek człowieka do określonych osób i zjawisk, gotowości do działania według przyjętych zasad wobec ludzi, instytucji, przedmiotów i samego siebie. T. Tomaszewski uważa, że mówiąc o czyjejs postawie wobec jakiejś sprawy ma się na ogół na myśli: po pierwsze - jego wiedzę i przekonania na ten temat, po drugie - jego cechy i stosunek uczuciowy do danej sprawy, po trzecie - to, co zdolny jest w tej sprawie zrobić³. Postawa kształtuje się w życiu osobniczym, w oparciu o potrzeby biologiczne, społeczne oraz doświadczenia indywidualne. Są one stosunkowo trwałymi aktami motywacyjnymi, na które składają się elementy takie jak: wiedza, uczucia i określone zachowania.

Zasadniczymi cechami charakterystycznymi postaw są: treść przedmiotowa, zakres, kierunek, siła, złożoność, zwartość, trwałość⁴. Z uwagi na różnorodność treści przedmiotowej wyróżnić można postawy: światopoglądowe, polityczne, obywatelskie, ideowo-moralne, patriotyczno-obronne, wobec pracy, itp. Każda z nich wyraża jakiś określony stosunek do ideologii, państwa, narodu, wojska, najbliższego środowiska, rodziny, a także do samego siebie.

Jednym z rodzajów postaw wyrażających stosunek do ojczyzny i jej obronności jest postawa patriotyczno-obronna. Postawa ta wynika ze stosunku do bardziej ogólnych zjawisk i przedmiotów, można ją określić jako względnie trwałą gotowość do działania na rzecz obronności kraju, jego niepodległości, suwerenności i osiągnięć. Zawarte w niej są komponenty poznawcze - dotyczące wiedzy o przeszłości historycznej, terażniejszości i przyszłości kraju; uczuciowo-motywacyjne - określające ekspresyjny stosunek do ojczyzny i jej potrzeb obronnych; czynnościowe - składające się z nawyków i umiejętności służących obronie oraz rozwojowi kraju⁵.

Jednym z elementów tak rozumianego wychowania jest kształtowania postaw

wychowanka. Kształtowanie postaw, w tym również postaw patriotyczno-obronnych, dokonuje się pod wpływem wielu złożonych i dynamicznych oddziaływań. Można je podzielić najogólniej na zewnętrzne i wewnętrzne. W pierwszym przypadku kształtowanie postaw polega na podjęciu szeregu działań przez właściwe, do tego celu powołane instytucje i osoby, w drugim przypadku proces ten ma charakter bardziej spontaniczny i subiektywny, zależy bowiem głównie od jednostki (samego wychowanka), jej samodzielnego dążenia do zmiany i doskonalenia się oraz stopnia osobistej aktywności w przyjmowaniu lub odrzucaniu określonych informacji, bodźców, rzeczy. Proces kształtowania postaw patriotyczno-obronnych oraz ich doskonalenia odbywa się w różnych warunkach i sytuacjach. Do czynników spontanicznego tworzenia się postaw można zaliczyć: kręgi środowiskowe oraz życiowe sytuacje, takie jak - tradycje, zwyczaje, obrzędy, kontakty z kulturą i środkami masowej informacji. Natomiast świadome kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych to wielokierunkowe czynności wychowawców, wychowanków, środowisk uczniowskich i organizacji młodzieżowych, zmierzające do realizacji określonych celów wychowawczych.

Warunkiem koniecznym, decydującym o tym, że czynności te wykonywane są w sposób świadomy i ukierunkowany jest:

- właściwa interpretacja celów i treści wychowawczych,
- stworzenie odpowiednich warunków dydaktyczno-wychowawczych i społecznych,
- pobudzenie i kształtowanie właściwej motywacji wychowanków do tego rodzaju działania⁶.

Ceremoniał zawsze był czynnikiem wychowawczym silnie oddziaływującym na uczucia i kształtującym określone postawy wychowanków, w tym postawy patriotyczno-obronne. Niemal wszystkie rygory towarzyszące zabawom i innym formom życia społecznego mają charakter ceremonialny. Stąd wszelka obrzędowość z nieodłącznymi cechami ceremonialnymi zawsze odgrywała istotną rolę w działalności wychowawczej szkoły.

Ceremonia rozumiana jest najczęściej jako uroczysty akt, obrzęd przebiegający według ustalonego planu, zwykle z zastosowaniem tradycyjnych, symbolicznych form⁷. Natomiast ceremoniał to ogół przepisów i form obowiązujących w czasie jakichś obrzędów, uroczystości, ceremonii⁸.

Ceremoniał szkolny, jego istota, ma duże znaczenie wychowawcze w życiu młodego człowieka, szczególnie w procesie kształtowania jego postaw. Wśród ceremonii szkolnych występują takie, w których przeważają elementy poznawcze - zaznajamianie uczniów z historią, np.: nadanie szkole imienia czy patrona, otwarcie Izby Pamięci Narodowej, obchody rocznicy historycznej itp., które pogłębiają ich

wiedzę, wzbudzają uczucie dumy narodowej oraz rozbudzają gotowość do najwyższych poświęceń. Inne ceremonie szkolne zawierają w sobie duży ładunek emocjonalny np.: przyrzeczenie, ślubowanie, pasowanie na ucznia, żegnanie odchodzących nauczycieli i absolwentów, oddawanie hołdu symbolom narodowym itp., które budzą piękne i szlachetne uczucia, uczą szacunku do innych ludzi, pobudzają do działania w imię wspólnej sprawy, wyrabiają poczucie odpowiedzialności i obowiązkowości.

Organizowane w ramach procesu dydaktyczno-wychowawczego szkoły ceremonie i towarzyszące im obrzędy spełniają następujące funkcje:

- identyfikowanie się wychowanka z określonym systemem wartości,
- zaspokojenie potrzeby silnych doznań emocjonalnych,
- zmanifestowanie jedności społeczności szkolnej z szerszymi kręgami społeczeństwa⁹.

Z uwagi na dużą wartość wychowawczą w życiu szkoły mogą i powinny być stosowane następujące obrzędy i ceremonie:

- obrzędy inicjacji - przyjęcia uczniów klas pierwszych i ich pasowanie,
- obrzędy pożegnania - żegnanie odchodzących zasłużonych nauczycieli oraz uczniów kończących naukę w szkole,
- obrzędy doniosłych momentów występujących w życiu jednostki czy zespołu – nadanie imienia, wyróżnienie osoby, która wykazała się czynem bohaterskim,
- obchody świąt państwowych.

Wielką rolę ma do spełnienia to wszystko, co poprzez zewnętrzne zaakcentowanie przyczynia się do wewnętrznego zaakceptowania przez jednostkę owej wspólnoty. Stąd właściwe operowanie ceremoniałem pozwala na odwoływanie się do sfery uczuć wychowanka, przez co następuje trwale kojarzenie rytuału z określonymi informacjami, czy też systemem wartości, a następnie jego przyswojenie i praktyczne stosowanie. Ceremoniał jest metodą zbiorowego oddziaływania na intelekt i uczucia wychowanka. Wywołuje on określone stany emocjonalne, kształci wrażliwość, a poprzez indukcję emocjonalną umożliwia propagowanie określonych idei i treści oraz agitowanie do pożądanych zachowań i działań.

Aby organizowane w szkołach ceremonie spełniły stawiane przed nimi cele i zadania wychowawcze musi je cechować:

- dobre przygotowanie, sprawna organizacja i dynamiczny przebieg,
- twórcze wykorzystanie lokalnych warunków i sytuacji,
- pełna znajomość istoty, celów i zasad ceremoniału przez uczestników,
- osobiste zainteresowanie udziałem w ceremonii, dobrowolne uczestniczenie w niej,
- właściwe określenie i przydział wyznaczonych ról i zadań.

W opinii zdecydowanej większości uczniów i nauczycieli wszystkich typów szkół ceremonie szkolne w istotnym stopniu wpływają na postawy młodzieży, w tym na postawy patriotyczno-obronne. Są bardzo pomocne i skuteczne w organizacji procesu wychowawczego.

Przede wszystkim ceremonia związana z immartykulacją roku szkolnego, a w tym uroczyste powitanie i ślubowanie klas pierwszych ma znaczący wpływ na stosunek młodzieży do nauki, szkoły, nauczycieli. Natomiast ceremonia żegnania absolwentów powoduje dalsze wiązanie ich ze szkołą, pobudza do dbania o jej dobre imię. Oprócz tych ceremonii młodzież pozytywnie ocenia uroczyste żegnanie zasłużonych nauczycieli, gdyż jej zdaniem stanowi to przejaw szacunku dla postawy i wysiłku tych osób. Pozytywną opinię uczniów uzyskały również ceremonie związane z niektórymi szczególnymi sytuacjami uczniów oraz uroczyste apele i capstrzyki z okazji świąt państwowych. Zdaniem młodzieży, wpływ wychowawczy ceremonii szkolnych, skuteczność ich oddziaływania na postawy patriotyczno-obronne znacznie wzrasta, gdy są one bardzo dobrze przygotowane, a w ich przygotowaniu uczestniczą młodzież i nauczyciele. Ponadto muszą one przebiegać sprawnie i towarzyszyć im winien podnieść nastrój. Młodzież uważa ponadto, że stosowanie w ceremoniach symboli narodowych, szczególnie hymnu państwowego, a także sztandaru szkoły znacznie podnosi wpływ wychowawczy, gdyż wyzwala silne emocje. Organizowanie ceremonii - szczególnie capstrzyków i apeli z okazji świąt państwowych, czy ślubowania przy pomnikach upamiętniających ważne wydarzenia historyczne, bądź w miejscach pamięci narodowej podnosi nastrój powagi, rozbudza uczucia, przyczynia się do wzrostu rangi uroczystości, a tym samym do skuteczności oddziaływania wychowawczego.

Wnioskować można, że młodzież pozytywnie odnosi się do organizowanych w toku procesu dydaktyczno-wychowawczego szkoły ceremonii, widzi ich potrzebę oraz znaczący wpływ wychowawczy na postawy patriotyczno-obronne. Ceremonie szkolne, jako ważny i skuteczny środek wychowawczy, aby dawały pozytywny efekt muszą być przede wszystkim sprawnie przeprowadzane, a sama młodzież winna znać ich istotę i sens, być przekonana co do potrzeby ich przeprowadzania oraz dobrowolnego w nich uczestnictwa. Młodzież bardzo sobie ceni, gdy uwzględnia się ich propozycje i wnioski zmierzające do doskonalenia całokształtu ceremoniału szkolnego czy też jego poszczególnych elementów. Pomimo dużego wpływu wychowawczego ceremonii szkolnych nie należy ich nadmiernie organizować, ponieważ tracą swoją uroczystą atmosferę (spowszechnieją), a tym samym znacznie obniżają ich wpływ wychowawczy.

PRZYPISY

- ¹ W. Okoń: Słownik pedagogiczny. Warszawa 1981 s. 347
- ² Tamże, s. 348
- ³ M. Maruszewski, J. Reykowski, T. Tomaszewski: Psychologia jako nauka o człowieku. Warszawa 1966 s. 270
- ⁴ T. Mądrzycki: Psychologiczne prawidłowości kształtowania postaw. Warszawa 1977 s. 13
- ⁵ J. Bogusz, Z. Kosyrz: Kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży. Warszawa 1979 s. 42
- ⁶ Tamże, s. 56
- ⁷ Słownik języka polskiego. Warszawa 1978 s. 243
- ⁸ Tamże, s. 244
- ⁹ Z. Czarnuch: Ceremoniał w procesie wychowania. *Życie Szkoły* Nr 2/80

Aleksander Hejza

THE USE OF SCHOOL CEREMONY IN THE PROCESS OF FORMING OF THE PATRIOTIC AND DEFENSIVE ATTITUDE OF PUPILS

SUMMARY

The article talks about process of shaping the patriotic and defesive behaoviuir of pupils in the didactic-educational process and about the role of school ceremony. The article explains the essence and fundamental elements of educational process and creating behaviours. Then it characterizes the essence and meaning of ceremony in the shaping of patriotic and defensive attitudes of pupils. The attention was paid to those elements of school ceremony whick in pupils opinions, mostly effect their patriotic - defensive behaviuoir.

The final part of the article contains the conclusion and the proposal whick aims at thre imperovement the process of oreating of patriotic and defensive attitudes of pupils on the basis of school ceremony.